ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԹԱՏՐՈՆ

Հայ մշտական թատրօնական խումբը ներկայ սեզօնի սկզբից մի շարք ֆրանսիական պիեսաներ ներկայացնելուց յետոյ, հինգշաբթի, նոյեմբերի 21-ին տուեց „Համլետ,“ Շեկսպիրի ողբերգութիւնը և նոյնը կրկնեց երկուշաբթի նոյեմբերի 24-ին։ Անմահ Շեկսպիրի այդ գրուածքի հետ ծանօթանալու համար պէտք է շատ և շատ անգամ կարդալ թէ նրա գրուածները և թէ այն բազմաթիւ քննութիւնները, որոնք գրված են Շեկսպիրի ստեղծուածների մասին։ Այսքանը միայն կասենք, որ նրա իւրաքանչիւր թատրօնական գրուածքի և մանաւանդ „Համլետի“ ամեն մի բառը, ամեն մի ստորակէտը առանձին նշանակութիւն ունի և իր մէջ խորիմաստ հոգեբանական քննութիւններ է բովանդակում։

Այսպիսի մի գրուածք ըմբռնելու համար հարկաւոր է զարգացած և մի և նոյն ժամանակ ծանօթ լինել Շեկսպիրի հեղինակութիւնների հետ, որոնց ներկայացնելու ժամանակ այն մարդիկ, որ շատ անգամ կարդացել են ներկայացնելի պիեսան, հարկաւոր են համարում ներկայացումից առաջ նրան դարձեալ մի անգամ աչքի անցնել։

Երբ մի հասարակութեան բեմի վրա դնվում է „Համլէտ,“ այդ հասարակութիւնը պէտք է այնքան զարգացած լինի, որ կարողանայ ըմբռնել „Համլէտի“ ոգին, որ կարողանայ հասկանալ պիեսայի մէջ գրված իւրաքանչիւր նախադասութիւնը, իւրաքանչիւր բառը և իւրաքանչիւր շեշտը։

Համլետի դեր կատարող դերասանը պէտք է տարիներով ուսումնասիրած լինի Շեկսպիրի բոլոր գրուածքները և առանձնապէս „Համլէտ“, որ կարողանայ յանդգնել բեմ դուրս գալ և կատարել Համլետի դերը։

„Համլետի“ թարգմանողը պէտք է իմանայ անգլիերէն և մի քանի այլ եւրոպական լեզուներ և թարգմանութեան գործը այնպէս սկսի, կարծես նա ձեռք է տալիս մի սրբութեան։ Նա տարիներով պէտք է ուսումնասիրած լինի անմահ Շեկսպիրի գրուածքները թէ անգլիերէն և թէ եւրոպական այլ լեզուներից թարգմանված, —և յետոյ գործը սկսի։

Վերոյիշեալները ամենափոքր մասն են կազմում այն ճշմարիտ պայմանների, որոնք պէտք է ունենայ մի հասարակութիւն, որին կարելի լինի ցոյց տալ „Համլէտ“, մի դերասան, որ պէտք է կատարէ Համլետի դերը և մի թարգմանիչ, որ պէտք է այլ հնչիւնների անցնէ Շեկսպիրի գործը։ Ասում ենք սրանք այդ պայմանների ամենափոքր մասն են կազմում, որովհետև բոլորի մասին խօսելու համար մի ռեցենզիայի մէջ ամբողջ հատորներ պէտք է մտցնվէին։

Աւելորդ է խօսել հայ հասարակութեան անպատրաստականութեան մասին „Համլետը“ ըմբռնելու համար, քանի որ ամենքին յայտնի է, որ հայկական բեմը երկու տարի չը կայ, ինչ կանոնաւորվել է և այդ ժամանակամիջոցի ընթացքում հասարակութիւնը „Համլէտը“ տեսնելու համար պ ա տ ր ա ս տ վ ե լ է հայ թատրօնական խմբից այնպիսի պիեսաներով, որոնք ազդում են միայն արտաքին զգայարանների վրա, որոնք հեռու են կեանքից և զուրկ հոգեբանական քննութիւնից։

Աւելորդ է նոյնպէս խօսել և թարգմանութեան վերաբերութեամբ, որովհետև, ցաւելով պէտք է ասենք, որ հայ մշտական խումբը Շեկսպիրի „Համլետի“ տեղ ներկայացրեց պ. Սենեքերիմ Արծրունու „Համլէտ“, իր անտեղի և սխալ կերպով գործածած բառերով, աղաւաղված նախադասութիւններով, պարբերութիւնների կատարեալ ռուսաց դասաւորութիւններով և ոճի անհարթութեամբ։ Այդ բաւական չէ. ահագին և ամենանշանաւոր կտորներ դուրս էին գցած Շեկսպիրի պիեսայից։ Այդ կատարեալ սրբապղծութիւն է։

Անկասկած Ադամեանը լաւ դերասան է, տեղ տեղ նա շատ լաւ խաղաց և տպաւորութիւն գործեց, բայց նա Շեկսպիրի Համլետը չէր ներկայացնում, այլ „Լիւսի Դիդիէ“, „Աէր առանց համարման“ կամ իր խաղացած ֆրանսիական այլ պիեսայի մարկիզի, դուքսի, կոմսի դերը,—միայն Շեկսպիրի Հ ա մ լ ե տ ի շորերում։

Ռուս կրիտիկոս Բէլինսկի պատմում է, որ առաջին անգամ, երբ ներկայացրին Մօսկվայում „Համլետ“, այդ պիեսան մեծ տպաւորութիւն գործեց և հասարակութիւնը նրան մեծ ոգևորութեամբ ու ծափահարութիւններով ընդունեց։ Բայց երբ կատարելագործեցին թարգմանութիւնն ու խաղը, այն ժամանակ նկատեցին որ առաջին անգամ ներկայացրածը Շեկսպիրի „Համլետը“ չէր.....

Այդպէս էլ մեզ մօտ։ Այս օրերս հայերէն լեզուով ներկայացրած „Համլետը“ Շեկսպիրի ողբերգութիւնը չէ, այլ այդ անմահ գրուածքի լ ի բ ր է տ տ օ է միայն։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳՐՕԴՆՕ քաղաքից հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագիրներին, որ նորերումս այդ տեղ մի նոր շինած ահագին տուն, որի մէջ զետեղված էր մի գործարան, փլվեցաւ և իր աւերակների տակ թաղեց մի քանի տասնեակ մշակներ։ Սպանվածների ընտանիքները վերջին թշուառութեան մէջ են։

—

«Русскій Курьеръ» լսել է, որ ներքին գործերի մինիստր, կոմս Լօրիս-Մելիքով, նահանգապետներ նշանակելու ժամանակ վճռել է այդ պաշտօնների վրա գլխաւորապէս քաղաքական ծառայութեան պաշտօնեաներին նշանակել և ոչ թէ զինուորականներին, ինչպէս այդ մինչև այժմ մեծ մասամբ լինում էր։

—

ՄԵՂՐԻ գիւղից մեզ գրում են, թէ այնտեղ կանանց մէջ շատ տարածվում է չայլութիւնը. շատերը սկսել են թողնել իրանց հին, ազգային հագուստի ձևերը և հետևում են յիմար նորաձևութիւնների։ Այդ կողմերի ժողովրդի մէջ շատ տարածված է աղջիկներին անչափահաս հասակում մարդուն տալը. օրինակ, տասն տարեկան երեխան պսակում են երեսուն տարեկան տղամարդի հետ։ Մի այսպիսի կին, չը հասկանալով ամենևին ամուսնութեան նշանակութիւնը, իր մեղրամիսի սկզբներում, փախչում է մօր մօտ և սկսում է գանգատվել իր փեսայի վրա, ասելով թէ «ապէրը» իրան վատ վատ բաներ է ասում...

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են, թէ Բարսում գիւղացի մի մանկահասակ կին, չը կարողանալով համբերել իր անգութ ամուսնի բարբարոսութիւններին, փախչում է քաղաքը այնտեղ ապրուստ գտնելու համար։ Մի քանի անգամ ամուսինը գալիս է և նրան ծեծելով իր տունն է տանում, բայց կինը միշտ միջոց է գտնում փախչելու, յայտնելով, թէ կը մեռնի և չի կամենայ նրա հետ ապրել։ Ցետոյ ամուսին այրը դիմում է տեղային յաջորդ Թադէոս վարդապետին. այդ վերջինը առանց քննելու երկու ամուսինների անհաշտութեան պատճառները, հրամայում է բռնութեամբ տանել։ Գազան այրը խեղճ կնոջը ճանապարհին այնքան ծեծում է, որ բերանից, քթից և գլխից արիւն է հոսում։ Այդ դրութեան մէջ գտնում է նրան ոստիկանութիւնը։ Գործը հասնում է հաշտարար դատաւորի քննիչին։ Ասում են, որ կինը կը մեռնի։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ եկեղեցիների տօնախմբութիւնների ժամանակ, զանազան կոյր և կաղ մուրացկաններ սովորութիւն ունեն մոմեր վաճառել մի քանի կոպէկ վաստակելու համար։ Մեզ հաղորդում են, որ սուրբ Գէորգ եկեղեցու տօնի ժամանակ, երէցփոխան պ. Արեշեանցը եկեղեցու գաւթից արտաքսել տուեց մի ողորմելի կոյր մուրացկանի, որ ձեռքում բռնած ունէր մի քանի հատ մէկ կոպէկանոց մոմեր, որպէս զի նա իր վաճառքով եկեղեցու շահերին չը վնասէ։ Լուր հաղորդողը աւելացնում է, որ պ. երէցփոխանը փոխանակ կոյրերին հալածելու, աւելի օգուտ տուած կը լինի եկեղեցուն, եթէ իր հաշիւները մաքուր պահէ և ժողովրդին օրինաւոր հաշիւ ներկայացնէ։

—

Լսում ենք որ եկող տարվանից «Листокъ Кавказскихъ Объявленій» թերթը դառնալու է ամենօրեայ լրագիր «Кавказскій Курьеръ» անունով։

—

«Тифлисскія Объявленія» թերթը անցաւ պ. Բահաթուրովի ձեռքից պ. Ալիխանովի ձեռքը։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ շաբաթ օր, նոյեմբերի 29-ին, երեկոյեան $7\frac{1}{2}$ ժամին լինելու է Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան արտակարգ նիստ (ընկերութեան բնակարանում, Բարիատինսկայա փողոց, Ալէքսանդրեան այգիում)։ Նիստի առարկան լինելու է ընկերութեան խորհուրդի զեկուցումը «Այն միջոցների մասին, որոնցով կարելի է արգելել ֆ ի լ օ կ ս է ր ա յ ի մուտքը Կովկասեան երկիրը»։ Արդէն ֆիլօկսէրայի երևալը Կրիմի մէջ մեծ վնասներ պատճառեց այդ երկրի խաղողի այգիներին։ Ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են ներկայ գտնվել նիստին։ Մասնաւոր անձանց էլ թոյլ է տրվում մուտքը ընկերութեան այդ նիստի մէջ։

—

«Համլէտ» հայերէն լեզուով ներկայացնելու ժամանակ այնքան ցուրտ էր Պալմի թատրօնում, որ մեծ մասը հանդիսականներից պալտօներով և մուշտակներով էին նստած, իսկ շատերը թողեցին թատրօն և տուն գնացին ներկայացումը դեռ

կեանքը միմիայն մեռածներով են պարապում. դրանք են պ. պ. Շօլկով և Էրիցօվ։

Առաջինի փ ե շ ա կ ն է մեռելներին թաղելու. Նա ամբողջ օր պտտում է Թիֆլիսի ամենալաւ փողոցներով, մեր հարուստների տների առջև անցնելով և հոտ առնելով արդեօք այս ինչ կամ այն ինչ տան մէջ չը կայ մի ծանր, մահամերձ հիւանդ, կամ մի մեռել.... Նրա շահը մեռելներիցն է։

Երկրորդը, պ. Էրիցօվը, հնագէտ լինելով և գործ ունենալով միմիայն աւերակների, փորվածների և գերեզմանների հետ, անկարող է լինում մի կ ե ն դ ա ն ի մ ա ր դ ու վրա գրելու։ Նա այնքան ընտելացած է գերեզմաններից հանել իր հետախուզութեան առարկաները, որ անպատճառ պէտք է սպասի որ մարդը մեռնի, գերեզման մտնի, որպէս զի կրկին նրան գերեզմանից հանի և այսպէս գրի նրա կենսագրութիւնը։ Եւ դա շատ շնորհակալ գրութեան ձև է, դա շատ ձեռնտու, յարմար և անվտանգ գրականական գործունէութեան ճիւղ է.... Մեռած մարդու վրա ինչ ուզում ես գրիր, վտանգ չը կայ որ խեղճ դիակը պատասխանի, այն ինչ կենդանի մարդը կարող է լաւ խայտառակել իր քննադատողին....

Այսպէս է արել Էրիցօվը հանգուցեալ Ստեփաննոս Նազարեանցի հետ, այսպէս է արել նա և ուրիշների հետ և կը շարունակի անել։

Այսպիսով հասարակական փոքր ի շատէ նշանակութիւն ունեցող օրհասականին հասած Թիֆլիսեցի հայի երևակայութեան առջև նախ քան թէ դրախտի կամ դժոխքի պատկերները ներկայանային, անմիջապէս ներկայանում են երկու անձնաւորութիւնների դէմքերը՝ Շօլկովի, որ անպատճառ պէտք է նրան թաղի և Էրիցօվի, որ անպատճառ նրա կենսագրութիւնը պէտք է գրի։ Երկուսն էլ իսկապէս մի և նոյն գործ են կատարում. մինը թաղում է մեռածի մարմինը, միւսը թաղում է հանգուցեալի յիշատակը։ Երկուսի ձեռքն ընկնելով մեռածը այլ ևս երբէք չի կենդանանայ։

* * *

Կրօնական հարցի մասին խօսելով, յիշեցի թէ ինչ ազնիւ միջոցներ էր գործ դնում «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը այդ խնդրի վրա վիճաբանելու ժամանակ։ Նախ նա յայտնեց որ «Մշակի» մէջ տպված բոլոր թղթակցութիւնները այդ խնդրի վերաբերութեամբ կեղծ են և կազմված են «Մշակի» խմբագրութեան մէջ։ Երբ որ թղթակիցները այնուհետև սկսեցին ամեն մինը իրանց իսկական անունն ու ազգանունը ստորագրել, «Մեղուն» սկսեց անամօթաբար ծաղրել այդ անունների ու ազգանունների արտասանութիւնը։ Այդ բաւական չէ. նա յայտնեց, ի վնաս իր լրագրի հեղինակութեան ու անուան, որ «Մեղուն» այս ինչ, կամ այն ինչ քաղաքում ամենևին չէ ստացվում։ «Ինչպէս կարող է «Մշակի» Շուշու թղթակիցը քննադատել «Մեղուն» երբ որ մեր լրագիրը Շուշու մէջ բոլորովին չէ ստացվում, աղաղակում էր «Մեղուն», ինչպէս կարող է Ախալցխայի թղթակիցը պատասխանել «Մեղուին» երբ որ մեր թերթը Ախալցխայում ամենևին չը կայ....»

Այդպիսով յայտնվեցաւ, որ այն թերթը, որ սաստիկ տարածված էր համարվում, որ բազմաթիւ համակիրողներ և կուսակիցներ ունէր, իսկապէս ոչ մի տեղ չէ ստացվում...

Այդ ինձ յիշեցնում է հրէայի մասին անէկդօտը։ Մի հրէայ ծախում էր ձուկը, բայց ձուկը հոտած էր։ Առնողը զայրացած բացականչեց.

—Եղբայր պառաւական, քո ձուկը շատ հին է, նա շատ վատ է հոտում։

—Ոչ, պարոն, պատասխանեց հրէան, որ անպատճառ կամենում էր ծախել իր ձուկը, դուք սխալվում էք, այդ ձուկը չէ որ հոտում է, այդ ե ս ե մ հ ո տ ո ւ մ։

* * *

Ուրիշ մի խնդրի վրա էլ, այն է թիւրքաց հայերի դրութեան խնդրի վերաբերութեամբ «Մեղուն» շատ խելացի կերպով վարվեց։ Տարիներով նա հաւատացնում էր իր ընթերցողներին որ թիւրքաց հայերը ամենաերջանիկ դրութեան մէջ են գտնվում, որ թիւրքաց կառավարութիւնը հայրական խնամք ունի հայերի վրա, որ հայերի հարստահարված դրութիւնը նկարագրելով, լրագիրները զրպարտում են հրեշտակային թիւրքաց կառավարութեանը, որ մեծ և աններելի սխալ կը լինէր, եթէ թիւրքաց հայերը պաշտպանվէին թիւրքաց զեղծումների դէմ, որովհետև այդ զեղծումները չը կան, ընդհակառակն հայերը Թիւրքիայում շատ երջանիկ են։

Բայց յանկարծ Եւրոպան յարուցանում է հայոց խնդիրը, պահանջում է ճնշված և ստրկացած թիւրքաց Հայաստանի համար մարդկային իրաւունքներ, և ահա «Մեղուն» յանկարծ փոխում է իր լեզուն։

«Մենք քանիցս անգամ պաշտպանած ենք թիւրքաց հայերի իրաւունքները, որոնք յիրաւի ճնշված են անասելի բռնաւորութեան տակ. մենք մինչև անգամ բազմիցս պաշտպանել ենք և քիւրդերի իրաւունքները», բացականչում է մեր երևելի լրագիրը։

Ընթերցող, կարդացէք ռուս նշանաւոր գրող Շչեդրինի վերջին պատկերները ժողովրդական կեանքից, կամ նրա պատումները, ինչպէս օրինակ «За Рубежомъ» գեղեցիկ գրուածքը։ Ռուս հեղինակը նկարագրում է այդ իր վերջին գրուածքի մէջ Մօսկվայի համալսարանի իրաւաբանութեան մի պրօֆէսորի տիպը, որ կարդում էր դասախօսութիւնները դեռ քառասուներորդ թւականներում։ Այն ժամանակ Ռուսաստանում մարմնի պատիժները դեռ ճանաչված էին օրէնսդրութիւնից և հին ուսանողները յիշում են ինչպէս պրօֆէսորը փառաբանում էր մարմնի պատիժները, արդարացնում էր կ ն ու տ ը, մտրակը, որպէս ամենաբարձր արդարադատութեան նշան, յանցաւորին բարոյականացնող և ազնւացնող միջոց։ Յանկարծ, ներկայ թագաւորութեան ժամանակ մարմնի պատիժները վերցվումեն, կնուտը, մտրակը արգելվում են,—և ահա նոյն իրաւաբան պրօֆէսորը բարձրանում է ամբիօնը և ոգևորված ձայնով յայտնում է իր լսողներին։ «Մի մեծ բարոյական յեղափոխութիւն կատարվեցաւ մեր օրէնսդրութեան մէջ. այն ստրկացնող, ստորացնող, մարդու պատիւը ոտնակոխ անող միջոցը, թէկուզ այն մարդը ամենախոշոր յանցաւոր լինէր, մ տ ր ա կ ը վերցված է մեր օրէնսդրութիւնից։ Արդարադատութիւնը իր նպատա-